

ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੀ ਮੌਤ

ਬਿਮਲਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਦੀ ਅਣਛਪੀ ਕਿਤਾਬ
ਬਲੈਮਿਸ਼ਡ ਹਿਸਟਰੀ ਚੈਪਟਰਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਪੰਨੇ ਰੀਸਰਚ ਹਲਫੀਆ ਬਿਆਨ ਰਾਹੀਂ

ਵਿਗੜੇ ਹੋਏ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੀ ਮੌਤ ਬਰਤਾਨਵੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਸੋਟੀਆਂ ਨਾਲ ਹੋਈ। ਦਾਸ ਨੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਸਕਲ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹੋ ਮਿਥਿਹਾਸ ਪਤਿਆਂ ਪਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਤੌਰੀਨ ਹੈ। ਦਾਸ ਨੇ ਕਾਫ਼ੀ ਪੈਸੇ ਖਰਚ ਕੇ ਕਈ ਪੁਰਾਣੇ ਅਖਬਾਰ, ਕਿਤਾਬਾਂ, ਸਰਕਾਰੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪੇਸ਼ਗਰੀਆਂ ਖਰੀਦੀਆਂ ਅਤੇ ਚੋਖਾ ਸਮਾਂ ਲਗਾ ਕੇ ਢੁੰਘੀ ਘੋਖ ਪਤਤਾਲ ਕੀਤੀ। ਝੁਠ ਦੇ ਕਰਜ਼ੇ ਹੋਣ ਦੱਬਿਆ ਇਤਿਹਾਸ ਚੀਖ-ਪੁਕਾਰ ਕੇ ਰੋਲਾ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੀ ਮੌਤ ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਬੰਦ ਹੋਣ ਨਾਲ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਦੁਆਰਾ 30 ਅਕਤੂਬਰ 1928 ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਖਿਲਾਫ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ (ਪਰ ਸਿਰਫ ਦੋ) ਸੋਟੀਆਂ ਮਾਰਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਓਣ ਤੋਂ ਬਾਦ 18 ਵੇਂ ਦਿਨ ਦਿਲ ਧੜਕਣ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੀ ਬਿਮਾਰੀ ਕਰਕੇ ਬੰਦ ਹੋਈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਿੱਗਰ ਅਤੇ ਸਥਤ ਵਿਗਿਆਨਕ ਆਪਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਵੇਰਵਾ ਦੇਵਾਗਾ। ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਬੰਦ ਹੋ ਕੇ ਹੋਈ ਮੌਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਹਵਾਲੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ - ਨਵੰਬਰ 18, 1928 ਦੇ 'ਨਿਉ ਯਾਰਕ ਟਾਈਮਜ਼' ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਲੱਗੀ ਖਬਰ, ਨਵੰਬਰ 18, 1928 ਦੇ 'ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ ਪੋਸਟ' ਵਿੱਚ ਐਮ-3 ਹਿੱਸੇ ਅੰਦਰ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਲੱਗੀ ਖਬਰ, ਨਵੰਬਰ 18, 1928 ਦੇ ਸਿੰਗਾਪੁਰ ਦੇ 'ਦਾ ਸਟਰੋਟ ਟਾਈਮਜ਼' ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਸਫ਼ਾ 12 ਅੰਦਰ ਲੱਗੀ ਖਬਰ, ਨਵੰਬਰ 18, 1928 ਦੇ ਬਰਤਾਨੀਆਂ ਦੇ 'ਦਾ ਟਾਈਮਜ਼' ਅਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਨਵੰਬਰ 21, 1928 ਦੇ ਬਰਤਾਨੀਆਂ ਦੇ 'ਦਾ ਟਾਈਮਜ਼' ਵਿੱਚ ਡਾਕਟਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਵਜ਼ਾ ਨਾਲ ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਬੰਦ ਹੋਣਾ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਣ ਦਾ ਵਖਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਕਪੁਰ ਸਿੰਘ, ਓਮ ਪਰਕਾਸ਼, ਐਸ ਆਰ ਬਖਸ਼ੀ, ਟੀ ਕੇ ਰਾਮਾ ਰਾਓ, ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਲੋਕ ਦਲ ਵੀ ਲਾਲਾ ਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਸੋਟੀਆਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਬੰਦ ਹੋਣਾ ਲਿਖਦੇ ਹਨ।

ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੀ ਮੌਤ ਪਿਛੋਂ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਰਤ ਕੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਬਰਤਾਨੀਆਂ ਰਾਜ ਖਿਲਾਫ ਚੁੱਕ ਲਈ। ਲਾਲਾ ਹੰਸਰਾਜ ਨੇ ਅਪਣੇ ਬਿਆਨਾਂ ਅੰਦਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਜਿਆਦਾ ਸੋਟੀਆਂ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੇ ਵੱਜਦੀਆਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਮੌਕੇ ਉੱਪਰ ਮਰ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਤੁਲ ਲਾਈਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਵੀ ਸਬੂਤ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਹਾਲਾਤ ਅੱਜ ਤੱਕ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕੇ ਕਿ 2 ਸੋਟੀਆਂ ਅਸਲੀਅਤ ਵਿੱਚ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੇ ਵੱਜੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ 18 ਦਿਨਾਂ ਬਾਦ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ। 'ਜੇ' ਲਗਾ ਕੇ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਇਤਿਹਾਸ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਬੈਰ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਤੁਕੀ ਬੇਆਨਬਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਦੇਣ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਮਹਿਕਮਾਈ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਤਾਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਦੀ ਵਾੜ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਤੋਂ 200 ਗਜ਼ ਦੂਰ ਲਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਸਰਕਾਰੀ ਇਸ ਵਾੜ ਨੂੰ ਟੱਪਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਸੀ ਉਹ ਜਖਮੀ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਉਪਰੋਂ ਪੁਲਿਸ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੋਟੀਆਂ ਉਲਾਰ ਕੇ ਜਾਂ ਇੱਕਾ ਦੁੱਕਾਂ ਵਾਰੀ ਮਾਰ ਕੇ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਦੇ ਸੀ। ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਵੱਖਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਿਆ ਅਤੇ ਕੋਈ ਸੋਟੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੋਣਵੇਂ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਨਹੀਂ ਮਾਰੀ ਗਈ। ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਪਰ ਨਾਂ ਹੀ ਕੋਈ ਗਵਾਹ ਜਾਂ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਣ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਨਵੰਬਰ 07, 1928 ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਨਵੰਬਰ 26, 1928 ਨੂੰ 'ਕਾਮਨਸ' ਦੀ ਬੈਠਕ ਦੌਰਾਨ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਵੈਲੋਕ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਸਕੱਤਰ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੇ ਇਸ ਦੋਸ਼ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਹੋ ਕਿ ਉਸਦੇ ਦੋ ਸੋਟੀਆਂ ਵੱਜੀਆਂ ਹਨ। ਤੁਰੰਤ ਕਰਨਲ ਵੈਜਵੁੱਡ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਸਕੱਤਰ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਹੋਰ ਪੜਤਾਲ ਕਰੇਗੀ। ਉਪਰੰਤ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਅਰਲ ਵਿੰਟਰਟਨ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਹੈ ਪਰ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਜਾਂ ਮਿੱਤਰਾਂ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਕੋਈ ਤੱਥ, ਦਲੀਲ ਜਾਂ ਸਬੂਤ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਅਰਲ ਵਿੰਟਰਟਨ ਨੇ ਜੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਬੰਦ ਹੋਣ ਦਾ ਉਸ ਦਿਨ ਲੱਗੀਆਂ ਦੋ ਸੋਟੀਆਂ (ਦੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ) ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਨਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸਦੀ ਕੋਈ ਤੁਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਰਿਕਾਰਡ ਨਵੰਬਰ 1928 ਦੇ ਹਿੱਸਾ 223 ਸੀ, ਸੀ 5-8 ਵਿੱਚ ਹੁੰ-ਬ-ਹੁ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। 'ਕਾਮਨਸ' ਦੀ ਇਸ ਬੈਠਕ ਦਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਡਾਪੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਵੰਬਰ 27, 1928 ਦੇ ਸਿੰਗਾਪੁਰ ਦੇ 'ਦਾ ਸਟਰੋਟ ਟਾਈਮਜ਼' ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਾ 9 ਅਤੇ ਕਾਲਮ 2 ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਜਨਵਰੀ 01, 1929 ਦੇ 'ਦਾ ਟਾਈਮਜ਼' ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਕਾਲਮ ਅੰਦਰ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਣ ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਬੰਦ ਹੋਣਾ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਮਾੜੀ ਨੀਯਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਬੇਲੋਤੀ ਤੁਲ ਦਿੱਤੀ। ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਰਿਪੋਰਟ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹੋਰ ਤਫ਼ਤੀਸ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਿਸਟਰ ਬੈਂਏਡ ਨੂੰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ। ਮਿਸਟਰ ਬੈਂਏਡ ਨੇ ਵੀ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਖਾਵਾਕਾਰੀ ਨੂੰ ਚੁਣ ਕੇ ਵਾੜ ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕੌਂਡਿਆ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਸੋਟੀਆਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰੀਆਂ। ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਦੇ ਬੰਦ ਹੋਣ ਦਾ ਸੋਟੀਆਂ ਨਾਲ ਸਨਬੰਧ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ।

ਮਿਸਟਰ ਬੈਂਕੇਡ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਜਾਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਰਵਰੀ 15, 1929 ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਪੰਡਤ ਦਵਾਰਕਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮਿਸ਼ਨਾ ਨੇ ਬੈਂਕੇਡ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਰੋਧੀ ਤਬਦੀਲੀ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਦਾ ਮਤਾ ਲੈ ਕੇ ਆਂਦਾ ਤਾਂ ਬਹਿਸ ਉਪਰੰਤ ਇਹ ਫੇਲੁ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਪਰੰਤ ਮਿਸਟਰ ਜੇ ਕਰੀਅਰ ਨੇ ਇਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਿੰਨ ਇਨਕੁਾਰਈਆਂ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੇ ਦਿਲ ਦੇ ਬੰਦ ਹੋਣ ਦਾ ਪੁਲਿਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਨਬੰਧ ਨਹੀਂ ਲੱਭਿਆ। ਇਹ ਮਤਾ 65/45 ਦੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਬੰਦ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇਹ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਉਹ ਆਖਰੀ ਸਫ਼ਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਣ ਮੌਤ ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਬੰਦ ਹੋਣ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਾ ਹੋਣਾ ਦਰਜ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਮਤਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਉਪਰ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਬਹਿਸ ਸੋਭਦੀ ਨਹੀਂ। ਵੈਸੇ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਤੂਲ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਡਤ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਮਾਲਵੀਆ, ਪੰਡਤ ਮੇਤੀ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਪੰਡਤ ਦਵਾਰਕਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮਿਸ਼ਨਾ ਮੁੱਖ ਸਨ। ਕੁਝ ਯੋਗਦਾਨ ਡਾਕਟਰ ਨੈਨਿਯ ਰਾਏ ਧਰਮਵੀਰ ਦਾ ਵੀ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਪੰਡਤਾਂ ਨੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਮਿਥਿਹਾਸ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ।

ਜਦੋਂ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੀ ਮੌਤ ਘੋਸ਼ਿਤ ਹੋਈ ਤਾਂ ਡਾਕਟਰ ਨੈਨਿਯ ਰਾਏ ਧਰਮਵੀਰ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਮੂਲ ਦੇ ਇੱਕ ਅਖਬਾਰ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਲਾਲਾ ਜੀ ਸਖਤ ਬਿਮਾਰ ਸਨ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਜੇਕਰ ਸੋਟੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾ ਵੱਜਦੀ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਹੋਰ ਕੱਢ ਜਾਂਦੇ। ਇਸ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਨਿਲ ਇਹ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਖਤਿਆ ਕਿ ਲਾਲਾ ਜੀ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਗੰਭੀਰ ਸੀ, ਲਾਲਾ ਜੀ ਦਾ ਜਿਗਰ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਗਰ ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਤਿੱਲੀ ਖਰਬ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਡਾਕਟਰ ਨੈਨਿਯ ਰਾਏ ਧਰਮਵੀਰ ਉਹੀ ਡਾਕਟਰ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋਲ ਲਾਲਾ ਜੀ ਬਰਤਾਨੀਆਂ ਜਾ ਕੇ ਪੈਂਡੀਹੈਮ ਸਹਿਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਡਾਕਟਰ ਧਰਮਵੀਰ 1875 ਵਿੱਚ ਜਲੰਧਰ ਜਨਮਿਆਂ, ਲਾਹੌਰ ਪਟਿਆਲਾ ਸੀ ਅਤੇ 1899 ਵਿੱਚ ਐਡਿਨਬਰਗ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। 05 ਅਗਸਤ 1939 ਦੇ ਬਰਨਲੇ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਨੋਟਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਲ ਗਾਂਧੀ, ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਨੇਤਾ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸਨਬੰਧ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਅਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜੋ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਡਾਕਟਰੀ ਮੁਅਇਨਾਂ ਕੀਤੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਇਤਨੇ ਕੁ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਪੁਰੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਬਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਕਿ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦਾ ਦਿਲ ਬੰਦ ਹੋਣ ਪਿੱਛੇ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਵੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਮਿਥਿਹਾਸ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਇੱਕ ਦੁੱਕਾਂ ਜਿਕਰ ਲੋਹੇ ਦੀ ਤਾਰ ਨਾਲ ਮੌਦੇ ਤੇ ਜਖਮ ਹੋਣ ਦੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਾਦ ਵਿੱਚ ਗਲਤ ਮਿਥ ਲਿਆ ਹੋਵੇ ਪਰ ਜਿਸ ਬੇਰਹਿਮੀ ਦਾ ਜਿਕਰ ਲਾਲਾ ਜੀ ਦੇ ਸਾਬਕਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਇਤਿਹਾਸ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਬਿਮਾਰੀ ਜਿਸਨੂੰ ਟਿਊਬਰਕੁਲਰ ਪਲਿਊਰਿਸੀ (ਟੀ.ਬੀ) ਆਖਦੇ ਹਨ, ਲਾਲਾ ਜੀ ਨੂੰ ਘੇਰ ਕੇ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਗੰਭੀਰ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਨਾਲ ਪੇਟ, ਜਿਗਰ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਤਿੱਲੀ ਦੀ ਸੋਜਿਸ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਸੂਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਗਰ ਦੀ ਇਹ ਤਿੱਲੀ ਦਿਲ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਤਿੱਲੀ (ਪੈਰੀਕਾਰਡੀਅਮ) ਨੂੰ ਸੁੰਗੜਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਿਲ ਦੀ ਧੜੁਕਨ ਸਮਰੱਥਾ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਘਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲਾਲਾ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਠੀਕ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ। 1917 ਵਿੱਚ ਬਰਕਲੇ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਆਰਬਰ ਪੋਪ ਨੇ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਨੂੰ ਇਲਾਜ ਲਈ ਸੈਟਾਂ ਬਾਰਬਰਾ ਦੇ ਇੱਕ ਘਰੇਲੂ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਥੇ ਲਾਲਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇਲਾਜ ਲਈ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਆ ਗਈ ਤਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾਲਾ ਜੀ ਨੇ ਅਪਣੇ ਲੈਕਚਰ ਵੇਚ ਕੇ ਪੈਸੇ ਇਕਠੇ ਕੀਤੇ। ਲਾਲਾ ਜੀ ਦੀ ਅਮਰੀਕਾ ਫੇਰੀ ਦੌਰਾਨ ਇਲਾਜ ਲਈ ਬਾਲ ਗੰਗਾਧਰ ਤਿਲਕ ਨੇ ਲਾਲਾ ਜੀ ਨੂੰ ਅੈਨੀ ਬੈਸਾਟ ਬਿਓਡੀਕਲ ਸੋਸਾਇਟੀ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਭੇਜੇ। 03 ਦਸੰਬਰ 1921 ਨੂੰ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲਾਲਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮੌਤੀ ਲਾਲ ਉਤੇ ਚਿਤਰੰਜਨ ਦਾਸ ਸਮੇਤ ਅੰਦਰ ਡਾਂਕ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਭਿਆਨਕ ਬਿਮਾਰੀ ਨੇ ਆ ਘੇਰਿਆ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲਾਲਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿਹਤ ਦੀ ਖਰਾਬੀ ਕਰਕੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਨੇ ਅਪਣਾ ਇਲਾਜ ਸੋਲਨ ਹਸਪਤਾਲ ਤੋਂ ਕਰਵਾਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਯੂਰੋਪ ਅਤੇ ਬਰਤਾਨੀਆਂ ਅਤੇ ਫਿਰ 1927 ਵਿੱਚ ਯੂਰੋਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸੇ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਇਲਾਜ ਹੋਇਆ ਜਿਸਦੇ ਪੁਖਤਾ ਸਬੂਤ ਹਨ। ਜੁਲਾਈ 1928 ਵਿੱਚ ਲਾਲਾ ਜੀ ਸਖਤ ਬਿਮਾਰ ਸਨ ਅਤੇ 30 ਅਕਤੂਬਰ 1928 ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਵੀ ਬਿਮਾਰ ਸਨ। 17 ਨਵੰਬਰ 1928 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਕਾਲ ਲੋਕ ਤੋਂ ਸਦਾ ਲਈ ਲੈ ਗਈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਤਲਕੀਆਂ ਜੋ ਮੈਂ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਵਕ ਅਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਇਥੇ ਸਾਡੀਆਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਕਰਨਲ ਜੇ ਡੀ ਕਰਫੋਰਡ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਸਿਨੇਮੇਟੋਗਰਾਫ ਕਮੇਟੀ ਦੀ 1927-1928 ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਸਫ਼ਾ 11 ਵਿੱਚ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਉੱਪਰ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਆਤਾ ਬਾਰੇ ਤੁੱਠ ਬੋਲਣ ਦਾ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਫਿਲਮਾਂ ਵੇਖਣ ਬਾਅਦ ਇਹਨਾਂ ਫਿਲਮਾਂ ਬਾਰੇ ਗਲਤ ਤੱਥ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ 11 ਸਫੇਦ ਪਰ ਹੁੰ-ਬਹੁੰ ਦਰਜ ਹੈ। ਸਰ ਸੀਸਲ ਸਪਰਿੰਗ ਰਾਈਸ ਨੇ ਅਮਰੀਕਨ ਜਸਟਿਸ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਖੁਫੀਆ ਰਿਪੋਰਟ - ਮਿਸਚੀਵੀਅਸ ਐਕਟਸ- ਰਾਹੀਂ ਜਰਮਨ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਲਿਆਓਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੋਸ਼ ਦਰਜ ਕਰਾਏ। ਏਗਨਸ ਸਮੈਡਲੀ ਨਾਮ ਦੀ ਅਮਰੀਕਨ ਔਰਤ ਨੇ ਲਾਲਾ ਜੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਈ। ਲਾਲਾ ਜੀ ਨੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਨੌਂ ਮੁਲਕਾ ਦੀ ਸੈਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅਪਣੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਦੇ ਤਕਰੀਬਨ ਸੱਤ ਸਾਲ ਬਾਹਰ ਗੁਜ਼ਾਰੇ। ਲਾਲਾ ਜੀ ਨੇ ਕੁੱਝ ਕੁ ਕੰਪਨੀਆਂ ਵੀ ਚਲਾਈਆਂ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੀ ਖੋਲੀਆਂ। ਇਥੇ ਵਰਨਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਲਾਲਾ ਜੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੈਸੇ ਦੀ ਘਾਟ ਕਰਕੇ ਦੋ ਸਾਲ ਦਾ ਫਰਕ ਪਾ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਰਹਿਮਤ ਹੋਈ ਕਿ ਇੱਕ ਦਿਨ ਲਕਸਮੀ ਇੰਸੋਰੇਸ਼ਨ ਕੰਪਨੀ ਵੀ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਖੋਲ ਦਿੱਤੀ। ਲਾਲਾ ਜੀ ਨੇ 1500 ਰੁਪੈ ਇੱਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਤੇ ਕੇਸ ਕਰਕੇ ਜਿਤੇ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੁਕੱਦਮਾ 50 ਪਾਉਂਡ ਦਾ ਕੀਤਾ। ਲਾਲਾ ਜੀ ਨੇ ਗਦਰ ਪਾਰਟੀ ਤੋਂ ਕੋਈ 6800 ਡਾਲਰ ਲਏ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿਸਾਬ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਲਾਲਾ ਜੀ ਨੂੰ ਉਸ ਉਪਰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ। ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਅਪਣੀ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ

③

ਅਖੀਰਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤਿਅੰਤ ਦੁਖੀ ਇਨਸਾਨ, ਦੁਖੀ ਪਿਛਿ ਅਤੇ ਦੁਖੀ ਘਰਵਾਲਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਗਨੇਸ਼ ਦਾਸ ਬਿਰਲਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ ਰਾਹੀਂ
ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਜਿਉਣ ਦਾ ਹੁਣ ਕੋਈ ਮਕਸਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੀ ਘਰਵਾਲੀ ਮੇਰੇ ਦੋਵੇਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪੈਸੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ
ਪਰ ਦੋਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਗਾਲੂਂ ਕੱਢਦੇ ਹਨ, ਉਪਰੋਂ ਮੇਰੀ ਬਿਮਾਰ ਸਿਹਤ ਨੇ ਮੇਰੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਬਿਮਾਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦਾਸ ਬਾ-ਸਬੂਤ ਲਿਖ
ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਦਕਿ ਅਜੋਕੇ ਪਾਠਕ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਝਵਾਨ ਹਨ।

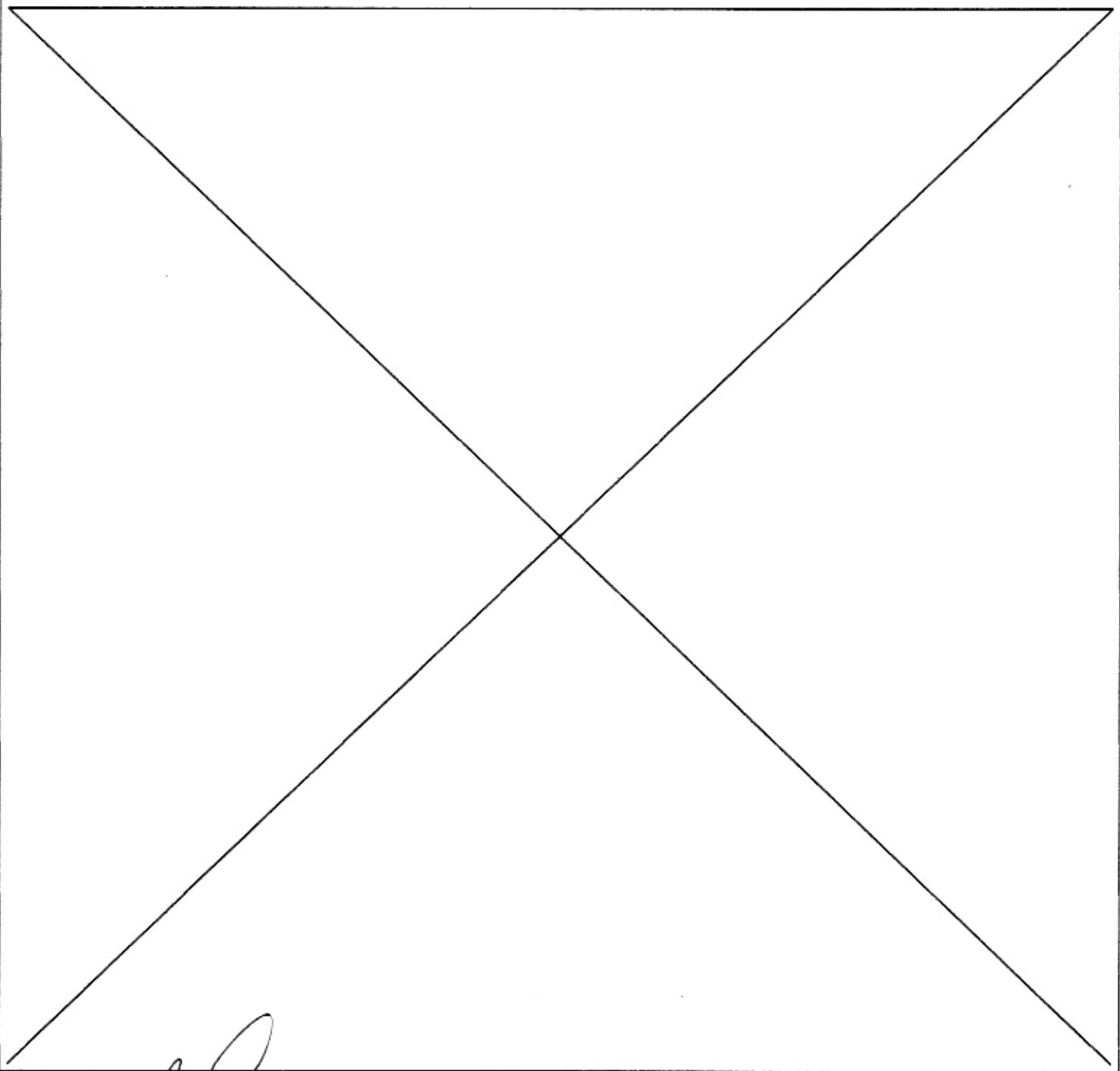
ਇਸ ਨੋਟ ਦਾ ਮਕਸਦ:- ਲੋਕ ਹਿੱਤ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਇਇਤਹਾਸ ਦੇ ਲੁਕੇ ਹੋਏ ਪਹਿਲੂ ਉਪਰ ਇੱਕ ਨਜ਼ਰ ਅਤੇ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਉਜਾਗਰਤਾ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਨਿਮਾਣਾ ਅਤੇ ਗਰੀਬੜਾ ਦਾਸ

ਬਿਮਲਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ B.S.S.

ਮਿਤੀ: ੦੯/੦੮/੨੦੨੦

ਹਜ਼ਰੀਨ ਵਾਈਗੁਰੂ ਜੀ

B.S.S.